

Møder mellem elitekultur og folkekultur i et dansk landbosamfund i 1700-årene

Begreberne "folkekultur" og "elitekultur" har været genstand for en del kritik. Måske er det selve begrebet "kultur", der er noget i vejen med. Måske bør man arbejde med kultur som skel og forskelle, snarere end som entiteter, der lader sig isolere ud og studere som særlige helheder

Af Steen Busck

Ved kulturmøder forstås normalt møder mellem "store" kulturer, "clash of civilizations", som det hedder i en berømt formulering, eller møder mellem forskellige etniske grupper i det samme land. Men ordet kan også bruges om møder mellem forskellige kulturer i et etnisk homogent samfund som det ældre danske. Mellem folkekultur og elitekultur f.eks. Jeg skal i det følgende afprøve begrebsparret på et nordvestjysk landbosamfund i 1700-årene.

Om begrebet "folkekultur"

Begrebet "folkekultur" er ikke, hvad det har været. Allerede den berømteste bog, der er skrevet om emnet i nyere tid, Peter Burkes *Popular Culture in Early Modern Europe* (1978) stiller visse spørgsmålstejn. Burke understreger, at folkekulturen ikke må opfattes som en ensartet størrelse. De brede lag af befolkningen havde ikke samme kultur. Der var stor variation både regionalt, kronologisk og socialt, slet ikke den homogenitet, som man opererede med, da folkekulturbegrebet opstod.

Burke indleder bogen med en fremragende oversigt over begrebets sejrstog gennem romantikkens Europa fra Herders lancering af "das Volk" og folkloristikken med "Sitten der Völker" etc. til det 19. århundredes storstilede folkemindeindsamlinger i Tyskland, Ungarn, Sverige og alle mulige andre lande (Danmark næsten undtaget desværre, uvist hvorfor; danskerne var ellers så "folkelige" som nogen). Hvert eneste "folk" fik sig en folkekultur, som det troede enestående, og som dog lignede de andres til forveksling.

I Herders begreb lå fra begyndelsen en civilisationskritik, en kritik af den oplyste elites forsøg på at civilisere alverden, både de uoplyste lag inden for Europas grænser og de uciviliserede folkeslag udenfor. Herder stillede sig som sin læremester Rousseau på bøndernes side over for staten, eliten og oplysningsfilosofiens civilisationsprojekt. Hans danske elev Grundtvig gjorde ligeså. Også han stillede en frisk og ufordærvet folkelig kultur over for "den sorte skole", "rationalismen", og hvad hans fjendebilleder ellers hed.

En lignende fascination af "folket" sås hos russiske narodnikere, franske anarkister og mange andre intellektuelle. "Folket" og "folkekulturen" var elitens opfindelse, ikke folkets. Noget tyder på, at den verdslige

dannelseskultur eller "civilisation", som udviklede sig fra renæssancen og frem, allerede fra starten påkaldte sit eget modbillede i form af en mere naturlig og oprindelig folkekultur, der var mundtlig til forskel fra den skriftbårne dannelseskultur (Horstbøll 1990).

Med "folkets" sejrsgang gennem det 19. århundrede tabte det civilisationskritiske perspektiv terræn. Eliten lod sig inkludere i "folket", de nationale bevægelser blev til officiel statsnationalisme, dannelseskulturen blev selv national, al kultur blev til folkets kultur, og folkloristikken blev antikvarisk. Den gamle folkekultur kom på museum og i folkemindesamlinger og blev til et reservoir, hvorfra elitekulturens digtning, kunst og musik hentede materiale til sine frembringelser (mens en ny kommercialiseret "trivialekultur" til den "folkelige" elites store fortvivlelse bredte sig i folket).

Men fra tid til anden poppede det kritiske perspektiv op igen. I 1960'erne og 70'erne blev folkekulturen genopdaget af venstrefløjen. E. P. Thompson, Eric Hobsbawm og Paul Thompson blev frontfigurer i en bevægelse, som ville skrive "history from below" (Krantz 1988). De overtog ikke uden videre det gamle begreb "folk", og det var ikke længere bønderne, men arbejderne, der stod i centrum. Atter engang drog unge intellektuelle ligesom tidligere tiders narodnikere og grundtvigianere ud til folket. "Oral history" hed det i Oxford (Thompson 1978). "Grav hvor du står" lød parolen i Skandinavien (Lindqvist 1978/1982).

Men også denne bølge tabte sig, mistede sit politiske perspektiv og blev til antikvarisk eller litterær kulturhistorie. Peter Burke, der fra starten betragtede sig som en del af "history from below"-bevægelsen og ligesom E.P.Thompson lod sig inspirere af Gramscis begreb om elitens "kulturelle hegemoni", gled som så mange andre til højre. I indledningen til en ny udgave af *Popular Culture* lægger han afstand til Gramscis begreb (Burke 1978/1994: xviii).

Peter Burkes definition af folkekulturen lød i 1978: "A system of shared meanings, attitudes and values, and the symbolic forms (performances, artefacts) in which they are expressed" (Burke 1978/1994: xi). En ret snæver definition baseret på et kulturbegreb, som minder om den betydning, der ligger i et ord som "kulturlivet", her blot folkets fortællinger, sange, musik, danse og billeder til forskel fra elitens. I Tyskland, Frankrig, Skandinavien og USA havde "kultur" en bredere betydning. Det omfattede også ting, i Tyskland næsten alting. Tyskerne havde det fra 1800-årene

som overbegreb for hvad som helst, som det bl.a. fremgår af arkæologiske betegnelser som "Trachtbecherkultur".

Også i Danmark handlede kulturhistorien fra begyndelsen om bygninger, klæder og ting af enhver art, som dem der fyldte de kulturhistoriske museer. Ved Københavns universitet fik man på et tidspunkt et professorat i "materiel folkekultur", en betegnelse, der vel skulle markere forskellen til folkemindesamlingens indhold af folkekulturens åndelige frembringelser.

I 1800-årene var begreberne "folk" og "kultur" snævert forbundne, begge blev opfattet som åndelige helheder, der ytrede sig overalt både i digtning, kunst, skikke, bygninger og ting. Hvert folk havde sin egen specielle kultur, der dybest set udsprang af folkeånden, hvis reneste udtryk var folkets ældste sange og fortællinger.

Helt kongruente var "folket" og "kulturen" ikke altid. En kultur kunne være af kortere varighed som renaissancekulturen, der var epokal og havde en tidsånd som substans, ikke en folkeånd. Men tidsånden var ofte snævert forbundet med en folkeånd, den være sig italiensk som hos Jacob Burckhardt eller nordisk som hos Troels-Lund. Disse mægtige åndelige helheder sygnede hen i det 20. århundrede. Folkekulturen kom som nævnt på museum og faldt fra hinanden i ting og sager og arkivalier, døde rariteter fra tiden før industrialiseringen og det moderne landbrug. Folkekulturen var ikke længere livsvigtig. Kulturhistorien blev i Danmark selv en eksotisk beskæftigelse, som rigtige historikere holdt sig fra. Den politiske historie og fra mellemkrigstiden også den økonomiske og sociale historie var hovedsagen.

Kulturhistorisk bølge

I 1970'erne fik folkekulturen sin renaissance med E. P. Thompson, Peter Burke, Robert Muchembled og mange flere. Le Roy Ladurie skrev om folkekultur i en landsby i Pyrenæerne, Carlo Ginzburg og Natalie Zemon Davis om folkekultur personificeret i henholdsvis en norditaliensk møller og en fransk bonde (Muchembled 1978/1985, Le Roy Ladurie 1978/1980, Ginzburg 1976/1981, Zemon Davis 1983). Under en veritabel kulturhistorisk bølge fra omkring 1980 blev folkekulturen og folkeminderne genopdaget, dog uden at det 19. århundredes åndelige helheder "folket" og "kulturen" genopstod. Andre helheder var nu på spil.

Danske kulturhistorikere var efter Troels-Lunds, Vilhelm Grønbechs og Hugo Matthiessens skønlitterært prægede værker folk af en rimelig nøgtern race, som skrev om byggeskik, fiskeri og andre jordbundne emner uden nødvendigvis at åbne udsigten til større helheder. Men fra omkring 1980 flød nye helheder ind fra antropologien.

Her havde en dominerende helhed i mange år været det lille "community", hvor alt – økologi, økonomi, socialstruktur, normer, religion, ritualer osv. - hang sammen i en funktionel helhed at ligne ved en organisme. På grundlag af et intensivt feltarbejde i sådanne små communities, først i det oversøiske, siden i Europa, rejstes teoretiske bygninger med vidtrækkende ambitioner, bl.a. teorier om en universel bondekultur, som ville være gyldige for alle bondesamfund til alle tider.

Bondeantropologien var af direkte relevans, hvor det gjaldt ældre europæisk folkekultur, eftersom det store flertal af

europæere i ældre tid var bønder, men den teoretisk orienterede funktionalisme var svær at have med at gøre for historikere, dels fordi teorien havde tendens til at gøre vold på materialet, dels fordi det europæiske *community* var mere afhængigt af sine omgivelser, end etnografiens relativt isolerede oversøiske stammesamfund var det, og endelig fordi funktionalismen var aldeles ahistorisk, i sine strengere udgaver endda direkte antihistorisk.

Opgøret med funktionalismen havde flere varianter. Nogle antropologer delte kulturen op i delkulturer eller føjede flere sammen til et konglomerat af kulturer uden at opgave det teoretiske arbejde eller helhedsforestillingen. Helhederne var blot blevet mindre. Den danske livsformanalyse (Thomas Høyrup 1983) er et eksempel.

Andre antropologer forlod teorierne og blev mere følsomt hermeneutisk tolkende, åbnede sig for en historisk betragtningssmåde og nærmede sig historikerne. Helhedsforestillingen var der stadig, men helhederne blev vage gestalter i slægt med gamle Herders "belebtes Ganzen". Antropologen Clifford Geertz blev med sin hermeneutisk følsomme, nærmest antiteoretiske "thick description" et forbillede for historikere. Også han opererede med helheder og det særlige forhold mellem del og helhed, som hører hermeneutikken og det 19. århundredes historisme til, hvor delen - brudstykket, som en af historievitenskabens grundlæggere, Barthold Georg Niebuhr, kaldte det - på mystisk vis rummer helheden i sig.

En hanekamp, en katemassakre, en landsby kan repræsentere et helt samfund, en møller eller en bondes anskuelser en hel folkekultur. Ligesom i skønlitteraturen et helt samfund, en hel samtid kan fremstilles i et mikrounivers med et overskueligt antal konkrete personer og begivenheder. Antropologer og historikere mødtes i drømmen om at lade fortællingen om konkrete, anskuelige mennesker erstatte de ti tons teori, fortællingen, som dyrker flertydigheden i stedet for entydigheden og taler til hjertet, ikke kun til forstanden

Der er noget hegemonisk over kulturbegrebet, uanset hvilken af dets mangfoldige betydninger og definitioner det optræder i. Det vil favne alt, lægge alt ind under en eller anden helhed, stor eller lille, teoretisk fasttømret og entydig, eller vag og flertydig. Det vil fortrænge eller omklamre andre grundkategorier som "økologi", "økonomi" og "samfund". Kulturanalysen vil skubbe de økologiske, økonomiske og sociologiske analyser, specielt de kvantitative, ud eller lægge dem ind under sig.

Også begrebet "folkekultur" er i den forstand hegemonisk, skønt det både i sin oprindelse hos Herder og i sin genfødelse i 1970'erne ville være antihegemonisk. Men lad os se, om det ikke kan bruges alligevel, idet vi prøver at skubbe det tilbage på en mere beskedne plads. Det har i øvrigt længe været under beskydning. To-etagersmodellen folkekultur elitekultur er for simpel, mener mange. Den forudsætter en homogenitet på hver side af grænsen, som ikke er til stede.

Folkets kultur var, som Burke påpegede allerede i 1978, sammensat af mange forskellige kulturer, og grænsen til elitekulturen var, mente andre, i bedste fald flydende, om den overhovedet fandtes. I øvrigt var "folkekulturen" selv et elitefænomen, fremholdt af oppositioner inden for eliten

(jf. Herder, Grundtvig, Thompson, Hobsbawm og hundrede andre).

Da en ny udgave af Burkes bog om europæisk folkekultur skulle ud i 1994, måtte han forklare sig. I en længere indledning erkendte han, at kulturbegrebet var blevet bredere siden førsteudgaven 1978. Kulturhistorien omfattede nu også "material culture" og "socio-cultural history", hvad Burke ikke gør ophævelser over (han havde øjensynlig slet ikke opfattet, at det havde den altid gjort i Tyskland og Skandinavien), og der var fremsat indvendinger mod to-etagers modellen, som han måtte tage stilling til, i det omfang han ikke allerede havde taget højde for dem. Men han fastholder folkekulturbegrebet og genudgiver bogen (Burke 1978/1994).

Hvad om man forlader tanken om kulturen som en større eller mindre essentiel helhed af alverdens ting og begrænser sig til kulturelle skel og forskelle? Jeg stiller følgende spørgsmål til mit eget materiale: Fandtes der i 1700-årenes Nordvestjylland et skel mellem elite og folk? Hvordan opfattede i så fald eliten folket, og hvordan opfattede folket eliten og sig selv? Og kan der spores objektive forskelle i levevis og de ting, man omgav sig med?

Elitekultur og folkekultur i Danmark i 1700-tallet

Det første spørgsmål kan, uden at vi behøver at inddrage noget kulturbegreb, straks besvares med et ja. Landbefolkningen, som udgjorde mindst 80 procent af 1700-årenes danskere, var klart opdelt i bønder og ikke-bønder, og købstædernes befolkning i borgere og ikke-borgere. Skellet var tydeligt markeret af lovgivningen, retsvæsenet, skattevæsenet og alle mulige andre væsener. Eliten bestod af de gejstlige, militære og civile embedsmænd og af godsejerne og deres forpagtere, forvaltere og fogeder, folket af resten.

Betegnelsen "folkekultur" var endnu ikke i brug, men eliten havde klare forestillinger om en uoplyst almue, der burde oplyses og opdrages. Bonden skulle "vorde kiek og oplyst, flittig og god, hæderlig borger", stod der på 1790'ernes Frihedsstøtte. Han var det endnu ikke. Den uoplyste bonde var emnet for talrige bøger, artikler og skuespil. Billedet af ham kunne være forskelligt. Holbergs Jeppe på Bjerget, Erik Pontoppidans hedenske alsingere og Joachim Junges rå og fordragne Bløvsrødbønder levnedde ikke bonden megen ære (Pontoppidan 1736/1923, Junge 1798/1915). Andre skrev i en mere positiv ånd a la Frihedsstøttens, f.eks. jyske præster som J. D. W. Westenholz, Knud Aagaard og Caspar Schade (Westenholz 1772/1919, Aagaard 1802/1983, Schade 1811/1983).

Men uanset tonen fremstilledes bønderne i oplysningstidens skrifter altid som dem dernede til forskel fra os, de oplyste. De var endnu ikke blevet kernen i det "vi", som opstod og udvikledes med Herders "das Volk" og Grundtvigs "folket". Tyge Rothe lancerede i 1780'erne myten om den frie nordiske bonde i tidlig middelalder, den top hvorfra vi er sunket og atter skal op - et ekko af græske pastoraler og romerske myter om den tidlige republiks bondesoldater - men der var langt fra dette fjerne ideal til de virkelige bønder, han kunne se fra vognen eller Tybjerggårds vinduer.

Virkelighedens bonde så anderledes ud. Han bar ikke paryk, hans klæder var af en grovere slags, han gik i vadmel og træsko, var snavset og lugtede. Hans optræden var uden manerer. Finere følelser og fornemmelser kendte han ikke til, hans kone heller ikke. Han var ufølsom over for regn og kulde, og han talte et andet sprog, en rå dialekt, hvori man ikke kunne udtrykke finere følelser, endsige ræsonnementer eller systematisk viden. Hans læse- og skrivekundskaber var i bedste fald mangelfulde. Men det værste var hans ufuldkommenheder på moralens og kristendommens område.

Fra 1730'erne stod opdragelsen af bonden, indpodningen af de ti bud og den kristne børnelærdom i centrum for oplysningsprojektet, ikke kun for hans frelses skyld, men for rigets. Konfirmationens indførelse 1736 og skoleforordningen af 1739 var centrale led i den økonomiske politik. Bonden skulle lære gudsfrygt, nøjsomhed, flid, ædruelighed, fredsommelighed og hæderlighed. Ellers ville landbruget og dermed riget ikke trives. Skolen skulle disciplinere bønderne. Det samme skulle militæret og hoveriet. Også officererne og godsejerne så sig som bondens opdragere.

Budskabet klinger i forskellige toner mange steder fra i tidens skrifter, i trykte bøger og artikler såvel som i indberetninger og betænkninger fra godsejere, præster og embedsmænd af enhver slags. Kildebelæggene for dette elitære billede af almuen er legio. Der er tillige tegn på, at der skete en udvikling af billedet gennem 1700-årene. Efterhånden som dannelseskulturen, bl.a. et rigsdansk med hyppige franske og tyske gloser, bredte sig, udvikledes også modbilledet af den uoplyste bonde.

Bøndernes syn på elitekulturen og sig selv er dårligere belyst. De har ikke i nævneværdigt omfang efterladt sig skrifter. Næsten alt hvad der er overleveret af skriftligt materiale, stammer fra eliten. Gennem dens ord må vi forsøge at lytte os frem til bøndernes stemmer. Det er ikke umuligt. Der findes f.eks. meget i de gejstlige arkiver. Præsten havde jo et indseende med bøndernes privatliv, som bringer os tættere ind på folk, end senere tiders kilder gør. Og tingbøgernes udførlige vidneafhøringer bringer os givetvis ofte tæt på deres autentiske bemærkninger, skønt det var tingskriveren, der nedfældede dem på papiret.

I sagsbilagene finder vi af og til et brev fra en bonde, mestendels skrevet af en hyret skriver, men undertiden af ham selv. Bonden var i disse sammenhænge for det meste i en forsvarsposition. Kilderne viser os mest kun bøndernes reaktioner på godsejeres, præsters eller embedsmænds handlinger imod dem. I 1700-tallets første årtier skete det dog ikke sjældent, at bønder selv var initiativtagere til en retssag på tinge. Også supplikkerne til kongen viser initiativ fra bøndernes side. Sådanne tilfælde, hvor de selv fremstod som subjekt og ikke kun objekt, er af den største interesse. Men selv i elitens litteratur om bønderne høres undertiden stemmer, der forekommer autentiske.

Morsøpræsten Caspar Schade udgav 1811 en topografisk *Beskrivelse over Øen Mors*, skrevet i de første år af 1800-tallet. Fra hans hånd stammer tillige en række optegnelser over morsingske ord, talemåder og skikke med titlen *Bidrag til et jysk Idioticon*, som blev afsluttet 1807 og først trykt i 1969. Især de sidste giver adgang til bøndernes sprog og forestillingsverden. Det er Schade, der har ført pennen,

men optegnelserne er dejligt usystematiske, og han har tydeligvis gjort sig umage for at komme så tæt på bøndernes verden som vel muligt uden at sætte sig til doms over dem.

Deres holdning til overklassen var skeptisk, fremgår det, især hvor det gælder økonomiske forhold. "Æ præjst-sæk er bundløs" hedder det bl.a., og modstanden mod godsejere og embedsmænd kommer ustandseligt til udtryk, som den gør det i tingbogens retssager og uendelige restancelister. Landgilde, skatter, tiende og allehånde andre ydelser i penge, naturalier eller arbejde blev betalt med den allerstørste modvilje. Der var heller ikke megen respekt for folk af bondestand, der søgte at efterligne overklassen. En "pimpi" kaldte man trippegængereren med de fine små skridt, og kvinden med de fornemme lader og den spidse mund gik under betegnelser som "sebbernebs".

Men Schades optegnelser giver os kun et øjebliksbillede af tiden omkring 1800. Tingbogen tyder på, at skellet og forholdet mellem bønder og elite udviklede sig gennem 1700-årene. Afstanden mellem bønder og ikke-bønder blev større, fremgår det af bl.a. tingbøgerne. Der spores en voksende kulturkløft. Omkring 1700 reagerede bønderne endnu skarpt, når deres ære blev gået for nær, ligesom eliten gjorde det, og bragte uden tøven sagen for herredsretten. Og hvad angik druk, slagsmål og dårlige manerer, var der ikke den store forskel på bønderne og deres overmænd blandt præster, degne og ridefogeder. Men eliten blev stadig mere civiliseret. Omkring 1800 var de store druk- og slagsbrødres tid forbi blandt godsejere, præster og andre embedsmænd. Og bønderne slæbte ikke længere frimodigt deres modstandere for retten. De beholdt deres indbyrdes konflikter for sig selv, skuttede sig og tav stille over for de fine herrer i retssalen.

Også bønderne blev mere civiliserede, i det mindste gårdmandsstanden. De tog i anden halvdel af 1700-årene i stigende grad ting i brug, som før var forbeholdt de fine. Tekopper, tallerkener og finere klæder begynder at figurere i skifterne, selv blandt husmænd. Flere og flere kunne læse og skrive. De pietistiske forbud mod spil, leg, dans, druk og løsagtighed blev i stigende grad overholdt, fremgår det af de gejstlige arkiver, og det ikke kun i den herrnhutiske vækkelsesbevægelse, som var udbredt i Nordvestjylland.

Den hekse- og åndetro og magiske religiøsitet, som 1690'ernes berømte heksebesættelse i Thisted og omegn bærer fyldige vidnesbyrd om, forsvandt ikke, men den blev trængt tilbage, først i overklassen, siden blandt bønderne. Hvad der blandt andet fjernede vigtige mentale hindringer for en ny holdning til tekniske forbedringer i landbruget. En civilisationsproces var i gang på mange fronter, først i eliten, siden blandt bønderne, samtidig med at den kulturelle kløft mellem elite og almue blev større.

Bondestanden og den landlige overklasse

Eliten var langt fra homogen, hverken socialt eller kulturelt. Der var langt fra kammerjunkeren Klingenberg på Lund og kammerherren Adeler på Ullerup ned til den bondefødte Peder Tøgersen, ejer og siden forpagter af den lille herregård Overgaard. Han talte sandsynligvis dialekt som sine nabobønder, hans gård var ikke meget større end

deres, og han endte efter sin fallit selv som fæstebonde i den stand, han var kommet fra. Der sad hele århundredet igennem adskillige af hans slags på de små nordvestjyske sædegårde. Men netop i dette lag var skellet til bønderne af den allerstørste betydning. Selv havde disse små herremænd eller forpagtere måske kun en fæstebonde eller to under sig, måske slet ingen. Men det var dem om at gøre at vise deres færdigheder udi skriveteknikken, juraen og den finere kultur både i retten og efter fattig evne på Viborg snapsting. De gik med paryk, viser skifterne, og satte en ære i at citere Holbergs komedier og vide lidt om, hvad der ellers foregik i hovedstaden. At der var prestige i at tilhøre den landlige overklasse, viser også købstadborgernes og embedsmændenes, herunder præsters og degnes ihærdige forsøg på at få fat i en sædegård og/eller noget bøndergods, selvom det tit og ofte førte til økonomisk ruin.

Netop dernede, hvor den reelle afstand til bønderne var mindst, fik det kulturelle skel den største betydning. Heller ikke bondestanden var økonomisk og socialt homogen. Gårdmandsbørn giftede sig ikke med husmandsbørn. Men kulturelt spores der ikke de store forskelle. Alle talte samme sprog, spiste den samme slags mad, hvis de ellers havde noget, gik også i den samme slags klæder, fremgår det af skifterne. Og man skulle som nævnt passe på med at skille sig ud fra almindelige bønders skikke og væremåde.

Både skikke og ting forandrede sig gennem 1700-årene, men generelt synes bønderne at have været konservative, både med hensyn til byggeskik, madskik og klædedragt. I landbrug, fiskeri, og hvad man ellers tog sig til, spillede traditionen en væsentlig rolle. Der skete ændringer på alle disse fronter, men bønderne holdt igen. Der spores sjældent forsøg på at være med på det sidste nye. Mange havde været vidt omkring som studedrivere, tjenestefolk, soldater eller søfolk på hollandske skibe. En og anden bragte eksotiske sager med sig hjem, men man fandt hurtigt tilbage i de vante mønstre, eller prøvede i hvert fald på det.

Bondesamfundet var opdelt i forskellige verdener: hyrdebørnenes, de unge voksnes, kvindernes og mændenes, de professionelle fiskeres, militssoldaternes og tiggernes verdener med hver deres tegn, regler og skikke, som bevidst eller ubevidst skilte dem fra hinanden og fastlagde identiteten. Mange nok så vigtige skel gik på kryds og tværs gennem bondekulturen. Tilsvarende skel fandtes i overklassen. Hvortil kom det vigtige skel mellem land og by, som jo gik på tværs af almue og overklasse, så sandt som størstedelen af købstadbefolkningen stod uden for den privilegerede borgerstand. Til disse skel kan måske føjes andre. Antropologen Palle O. Christiansen har f.eks. hæftet sig ved et skel mellem to "livsstile" blandt bønderne på det sjællandske gods, han beskæftigede sig med (Palle O. Christiansen 2002). Sådanne antropologiske subkulturer har jeg ikke fundet i kilderne fra Mors.

Men alle disse interne skel i henholdsvis elite og bondestand og de glidende overgange, som spores, navnlig først i århundredet, overskygger bestemt ikke skellet mellem elitekultur og bondekultur i 1700-årenes Nordvestjylland. Der var ikke tale om to adskilte størrelser, der hver for sig kunne eksistere uden hinanden. Elitekulturen var kun elitekultur i kraft af sin distance til almuekulturen, ligesom på det økonomisk-sociale plan

eliten slet ikke kunne eksistere som elite uden bønder til at arbejde for sig, og hvad var vel privilegier uden en almue, der ingen privilegier havde. Omvendt var bondekulturen ikke heller bondekultur uden en elite til at bestemme over sig økonomisk, socialt, militært, retsligt og – kulturelt. Bondekulturen var i talrige henseender fremmedbestemt af det, den reagerede mod, identificerede sig imod og alligevel konstant efterlignede i klædedragt, skikke, religion og alt mulig andet. Netop skellet mellem de to kulturer var afgørende, ja konstituerende for dem begge. Men der var rigtignok ikke balance. Den ene bestemte mere end den anden. På mange måder har Gramscis "kulturelle hegemoni" meget for sig, også hvor det gælder Nordvestjylland.

Steen Busck er lektor ved Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet.

Litteratur

Burke, Peter (1978/1994), *Popular Culture in Early Modern Europe*, Brookfield, Ashgate.

Christiansen, Palle Ove (1980), *Fire landsbyer*, København, Landsbykommissionen.

Christiansen, Palle Ove (2002), *Lykkemagerne. Gods og greve, forvalter og fæster i 1700-tallets verden*, København, Gyldendal.

Ginzburg, Carlo (1976/1980), *The Cheese and the Worms. The Cosmos of a Sixteenth-Century Miller*, London, Routledge and Kegan.

Horstbøll, Henrik (1990), "Kultur som folkekultur", in Henrik Horstbøll og Henrik Kaare Nielsen (red.), *Delkulturer*, Århus, Århus Universitetsforlag: 34-57.

Høyrup, Thomas (1983), *Det glemte folk*, København, Statens Byggeforskningsinstitut.

Junge, Joachim (1798/1915), *Den nordsjællandske almues karakter, skikke, meninger og sprog*, København.

Krantz, Frederick (1988), *History from below. Studies in Popular Protest and Popular Ideology*, Oxford, Basil Blackwell.

Le Roy Ladurie, Emmanuel (1978/1980), *Montaillou. Cathars and Catholics in a French Village 1294-1324*, Harmondsworth, Penguin.

Lindqvist, Sven m.fl. (1978/1982), *Grav hvor du står. Håndbog i at udforske et arbejde*, København, Forlaget SOC.

Schade, Caspar (1811/1983), *Beskrivelse over øen Mors*, Odense, Landbohistorisk Selskab.

Schade, Caspar (1968), *Bidrag til et jydsk Idioticon*, Århus, Universitetsforlaget i Århus.

Thompson, Paul (1978), *The Voice of the Past. Oral History*, Oxford, Oxford University Press.

Westenholz, J.D.W. (1772/1919), *Priisskrift om Folkemængden i Bondestanden*, København.

Zemon Davis, Natalie (1983), *The Return of Martin Guerre*, Cambridge, Mass., Harvard University Press.

Aagaard, Knud (1802/1983): *Beskrivelse over Thy*, Odense, Landbohistorisk Selskab.